

ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ

Интернеттегі цифрлық сауаттылық

Заманауи ақпараттық қоғамда цифрлық дағдылар мен
қауіпсіз интернет пайдалану мәдениетін қалыптастыру

5.35

млрд адам
интернет қолданушы

66%

әлем халқы
желіге қосылған

7 сағ.

орташа күнделікті
интернет үақыты

2030

төлөк цифрық
қоғам жоспары

Цифрлық сауаттылық деген не?

Цифрлық сауаттылық — адамның ақпараттық технологияларды тиімді, қауіпсіз және жауапты түрде пайдалана білу қабілеті. Бұл тек компьютер немесе смартфонды пайдаланумен шектелмей, сынни түрғыдан ойлауды, деректерді талдауды, онлайн қауіпсіздікті сақтауды, цифрлық этиканы сақтауды қамтиды.

Қазіргі заманда цифрлық сауатты болу — тұлғаның жарияланатын ақпаратты тексереп білуі, жеке мәліметтерін қорғауы, интернет кеңістігінде этикалық нормаларды сақтауы болып табылады.

1 Цифрлық сауаттылықтың анықтамасы мен маңызы

2 Цифрлық сауаттылықтың негізгі компоненттері

3 Онлайн қауіпсіздік және жеке деректерді қорғау

4 Ақпараттық гигиена және фейктерге қарсы тұру

5 Цифрлық этика және желідегі мінез-құлық

6 Балалардың цифрлық сауаттылығы

7 Қазақстандағы цифрлық сауаттылық деңгейі

8 Цифрлық сауаттылықты дамыту жолдары

9 Кибербуллинг — анықтамасы мен алдын алу шаралары

10 Болашақтың цифрлық дағдылары

11 Қорытынды

12 Пайдаланылған әдебиеттер

Цифрлық сауаттылықтың эволюциясы

Компьютерлік
сауаттылық

Интернет
дағдылары

Медиа
сауаттылық

Цифрлық
сауаттылық

ЖИ
сауаттылық

UNESCO анықтамасы

Цифрлық сауаттылық — адамның, цифрлық ортада ақпаратты іздей, бағалай, жасай және хабарлай алу қабілеті.

ALA анықтамасы

Ақпараттық технологиялар арқылы керекті ақпаратты тауып, сынай, пайдаланып, жасай алу мүмкіндігі.

Казахстандық тұжырым

Азаматтың цифрлық экономикаға белсенді қатысу үшін қажет білім, дағды және мінез-құлыштығы.

ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫҢ НЕГІЗГІ КОМПОНЕНТТЕРИ

Ақпараттық сауаттылық

Ақпаратты іздеу, бағалау, сұзгіден өткізу

Киберқауіпсіздік

Жеке деректерді және құрылғыларды қорғау

Коммуникациялық дағдылар

Онлайн байланыс, нетикет, сырткылық

Цифрлық этика

Авторлық құқық, жауапкершілік, адалдық

Сыни ойлау

Деректерді талдау, фейкті анықтау

Цифрлық азаматтылық

Қоғамдық белсенділік және онлайн жауапкершілік

ОНЛАЙН ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ЖЕКЕ ДЕРЕКТЕРДІ ҚОРҒАУ

Негізгі киберқауіптер:

Фишинг

Жалған сілтемелер арқылы деректерді үрлау

Трояндар/вирустар

Зиянды бағдарламалар арқылы шабуыл

Деректер ағылуы

Жеке ақпараттың заңсыз таралуы

Хакерлік шабуыл

Аккаунтқа рұқсатсыз кіру

Социальды инжиниринг

Алдамшы психологиялық манипуляция

Қорғану шаралары:

Күшті және бірегей құпия сөздер қолдану

Екі факторлы аутентификацияны қосу

Бағдарламаларды үнемі жаңартып тұру

VPN және қауіпсіз байланысты пайдалану

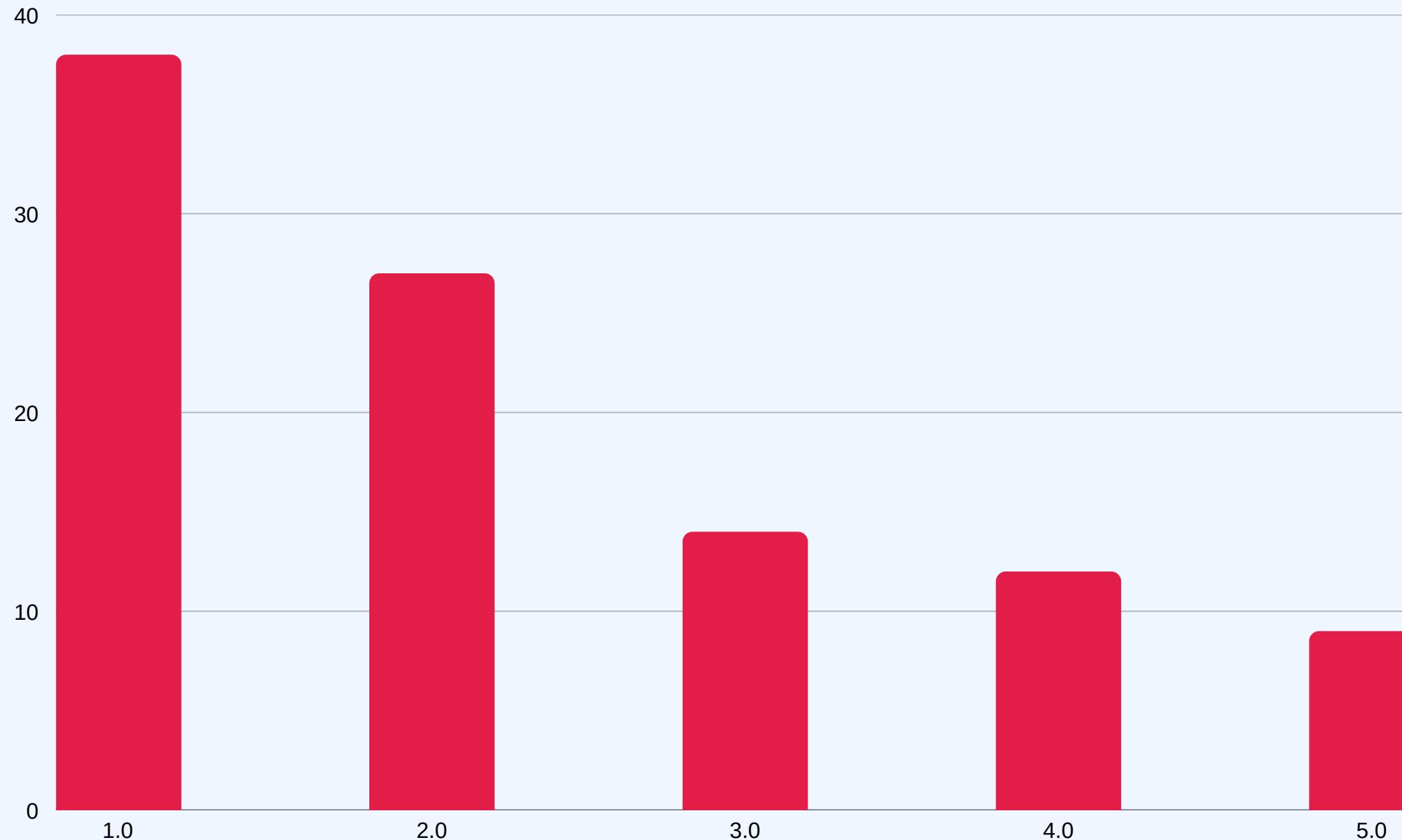

Күмәнді хаттар мен сілтемелерден сақтану

Деректердің сақтық көшірмесін жасау

АҚПАРАТТЫҚ ГИГИЕНА ЖӘНЕ ФЕЙКТЕРГЕ ҚАРСЫ ТҰРУ

Ақпаратты тексерудің SIFT әдісі:

S — Stop

Тоқта, асықпа, ойлан

I — Investigate

Дереккөзді зерттей

F — Find

Басқа сенімді қайнарды тап

Ақпараттық гигиена ережелері:

Бір ғана дереккөзге сенбе • Сенсациялық тақырыптан сақтан • Фотоны кері іздеуден өткіз • Күні мен авторын тексер

Нетикет — интернет этикетінің негізгі ережелері:

Ереже	Дұрыс мінез-құлыш	Дұрыс емес мінез-құлыш
Сөйлеу мәдениеті	Сыпайы, мәдениетті жазу	Балағаттау, агрессия
Авторлық құқық	Дереккөзді көрсету	Плагиат, заңсыз бөлісу
Жеке кеңістік	Рүқсатсыз фото жарияламау	Адамдарды ашпайынша белгілеу
CAPS LOCK	Қалыпты қаріп қолдану	БАРЛЫҒЫН БАСТАРУМЕН ЖАЗУ
Жауап беру	Уақытылы жауап беру	Оқып, жауап бермей қалу

Цифрлық із (Digital Footprint):

Интернетте жасаған барлық іс-әрекетіңіз (лайк, пікір, іздеу, сатып алу) цифрлық із қалдырады. Бұл ізді жою мүмкін емес немесе өте қыын. Сондықтан желіде бекем ойланып, жауапты болу өте маңызды.

БАЛАЛАРДЫҢ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫ

6-10 жас

Негізгі компьютерлік дағдылар
Гаджеттерді пайдалану
Ақпаратты іздеу

11-14 жас

Әлеуметтік желі қауіпсіздігі
Онлайн зерттеу дағдылары
Медиа сауаттылық

15-17 жас

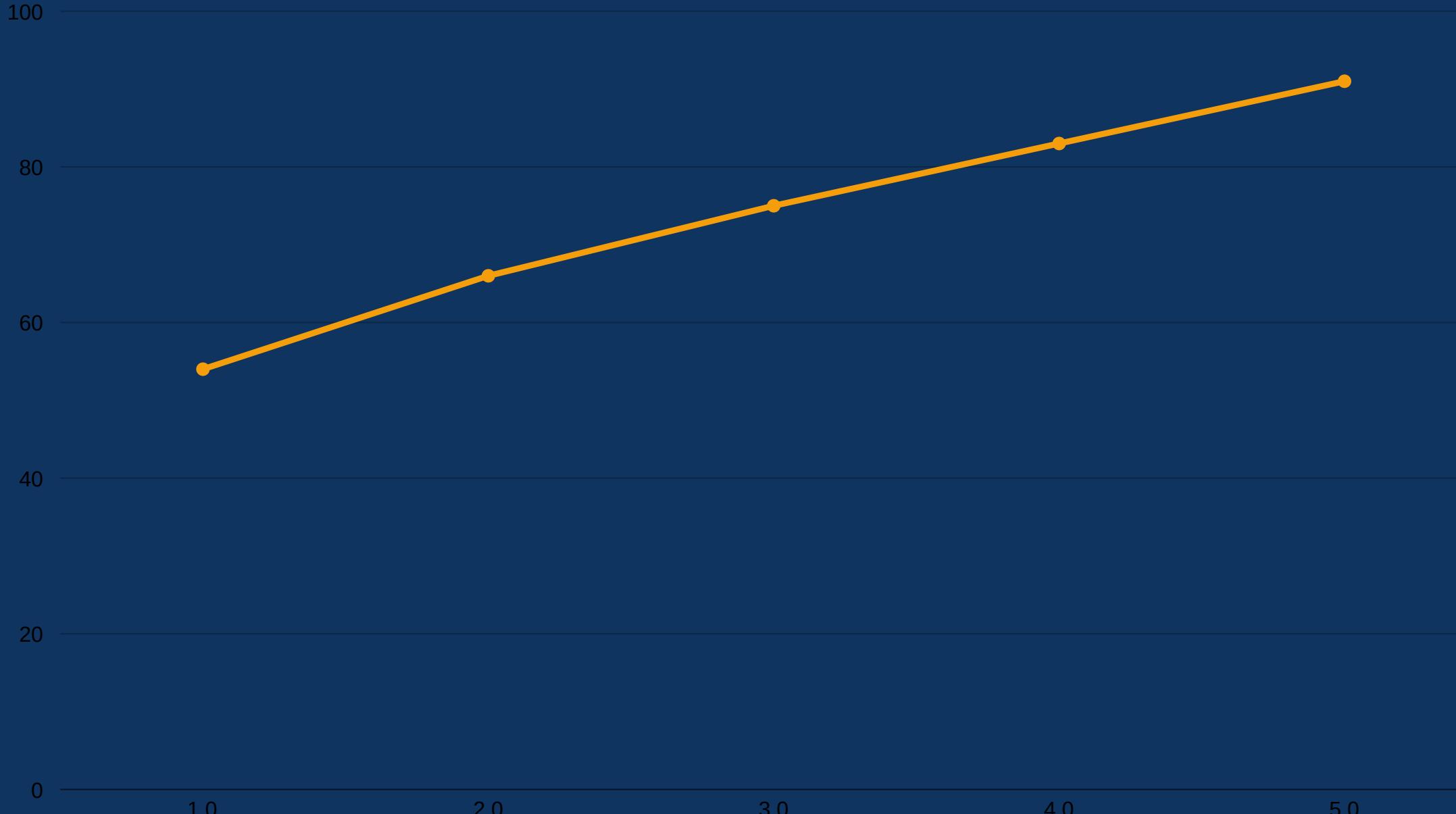
Бағдарламалау негіздері
Киберқауіпсіздік
Цифрлық азаматтылық

Экран алдында өткізілетін ұсынылатын үақыт (WHO):

Жас	Ұсынылатын үақыт
2 жасқа дейін	0 — ешқандай экран үақыты жоқ
3-5 жас	Күніне 1 сағаттан аспауы керек
6-17 жас	Күніне 2 сағаттан аспауы ұсынылады

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІ

Интернет қолданушылар (%)

Негізгі статистика (2023):

91%

интернет пайдаланушылар

72%

смартфон арқылы кіреді

18.1M

белсенді интернет қолданушы

«Цифрлы Қазақстан» бағдарламасы:

2018 жылы қабылданған «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы 2025 жылға дейін барлық азаматтардың цифрлық сауаттылығын арттыруды, экономиканы цифрандыруды және «Ақылды қала» жобаларын іске асыруды мақсат етеді.

ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

1

Білім беру жүйесі

Мектептерде медиасауаттылық, киберқауіпсіздік сабактарын енгізу. ЖОО-да арнайы курстар.

2

Мемлекеттік бағдарламалар

«Цифрлы Қазақстан», «e-Learning» жобалары арқылы халықты оқыту.

3

Онлайн ресурстар

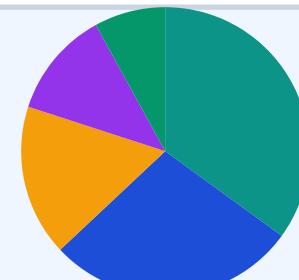
● Мектеп/Ж...

● МООС платформалары (Coursera, edX), YouTube каналдары,

● Ашық оқу курсдары.

● Мемл. бағ...

● NGO/БҰҰ

4

Аймақтық орталықтар

Цифрлық сауаттылық орталықтарын ауылдық жерлерде де ашу.

КИБЕРБУЛЛИНГ – АНЫҚТАМАСЫ МЕН АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

Кибербуллинг — интернет немесе мобильді технологиялар арқылы адамды мақсатты түрде қорлау, қорқыту, ұялту немесе тұдыштың онлайн зорлық-зомбылық түрі.

Харасмент

Қайталанатын дәрекі хабарламалар мен қорқытулар

Флейминг

Агрессивті онлайн дауларды немесе шабуылдарды бастау

Аутинг

Рұқсатсыз жеке ақпаратты жариялау

Impersonation

Біреудің атынан жалған аккаунт жасау

Exclusion

Топтан немесе чаттан қасақана шығарып тастау

Cyberstalking

Онлайн бақылау және ізімен жүру

Алдын алу шаралары:

- Жәбірленушіні қолдап, жалғыз қалдырма
- Дәлелдемелерді сақта (скриншот)
- Блок және шағым механизмдерін пайдалан
- Ата-аналарға немесе ұстазға хабарла
- Психологтан немесе арнайы орталықтан көмек ал

БОЛАШАҚТЫҢ ЦИФРЛЫҚ Дағдылары

Жасанды интеллект дәуірі

ЖИ-мен жұмыс жасай білу — 2030 жылы ең сұранысты дағды болады. ChatGPT, Copilot сияқты құралдарды тиімді пайдалана білу маңызды.

Деректермен жұмыс

Big Data, аналитика және визуализация — заманауи мамандарға қажет дағдылар. Excel-ден Power BI-ге дейінгі құралдарды менгеру маңызды.

ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ТЕКСЕРУ ЖӘНЕ ДАМЫТАТАЙН РЕСУРСТАР

Тегін онлайн курс

Google Digital Garage

learndigital.withgoogle.com

Желі және киберқауіпсіздік

Cisco NetAcad

netacad.com

Өзінді тексер:

Күшті құпия сөз қолданасың ба? • Екі факторлы аутентификацияны қостың ба? • Соңғы аптада фейк жаңалықты байқадың ба? • Жеке деректерінді кімге беретінін білесің бе?

МООС платформалары

Coursera / edX

coursera.org | edx.org

Тегін білім платформасы

Khan Academy

khanacademy.org

Қазақстандық платформа

ОқуАл (oqual.kz)

oqual.kz

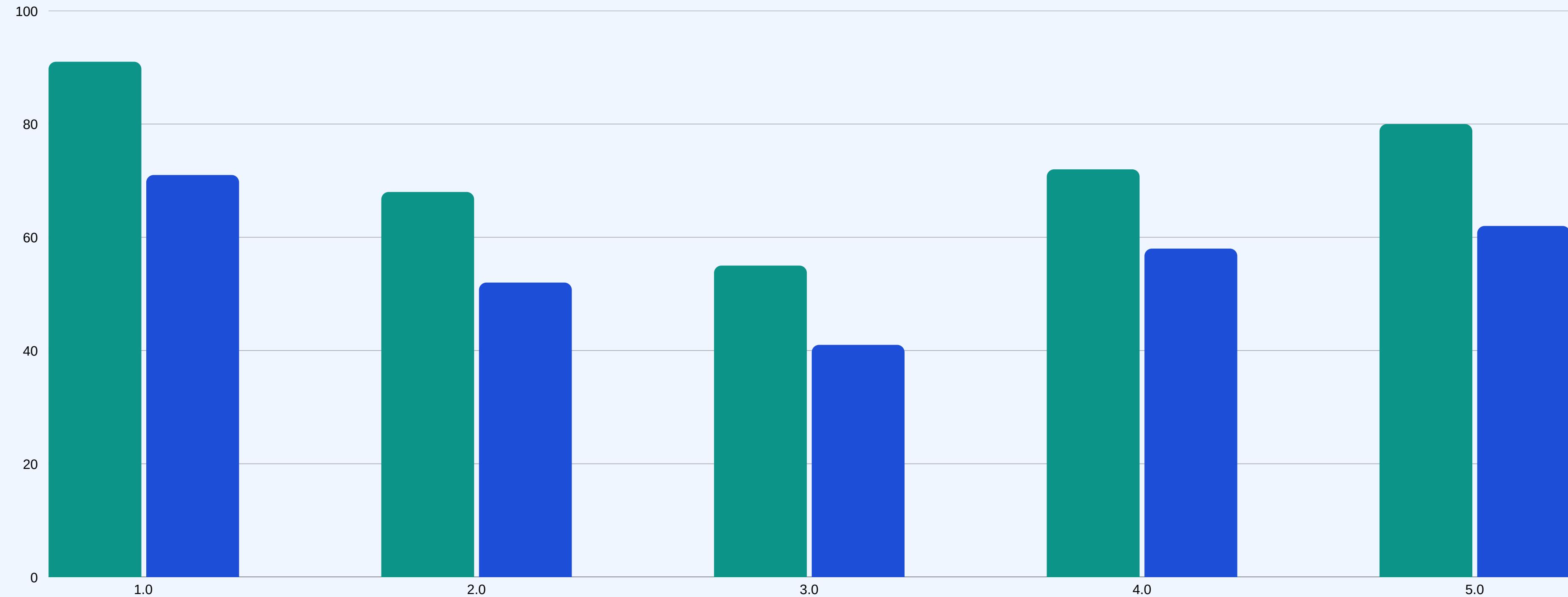
Қазақ тіліндегі курстар

BilimLand

bilimland.kz

ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ: ӘЛЕМ МЕН ҚАЗАҚСТАН САЛЫСТЫРМАСЫ

● Қазақстан ● Орта Азия орташасы

Қазақстан Орталық Азияда цифрлық даму бойынша көшбасшы болып табылады. Алайда Еуропалық елдермен салыстырғанда цифрлық дағдылар мен киберқауіпсіздік саласында жоғарылататын резерв бар.

ҚОРЫТЫНДЫ

Негізгі тұжырымдар:

Цифрлық сауаттылық — заманауи адамның өмірлік қажеттілігі, ол тек техникалық дағдылармен ғана емес, сынни ойлаумен де тығыз байланысты.

Онлайн қауіпсіздік — жеке мәліметтерді қорғау, күшті паролдар мен 2FA пайдалану арқылы қамтамасыз етіледі.

Ақпараттық гигиена — фейкті анықтай білу, SIFT әдісін пайдалану, бірнеше дереккөзді тексеру маңызды.

Цифрлық этика — онлайн кеңістікте де нақты өмірдегідей жауапкершілікпен, мәдениетпен қарым-қатынас жасау.

Балалар мен жастарды цифрлық сауаттылыққа ерте жастан үйрету — болашаққа инвестиция.

Қазақстан цифрлық дамуда ілгерілеп келеді, алайда цифрлық дағдыларды терендету жұмысы жалғасуда.

"Цифрлық сауаттылық — XXI ғасырдың сауаттылығы."